

РОЗДІЛ 1.

УДК 373.54.047

DOI [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2024-2\(33\)-7-18](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2024-2(33)-7-18)Шелестова Людмила,
м. Київ, Україна <https://orcid.org/0000-0003-3699-4919>

ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА В УКРАЇНІ: РОЗРОБЛЕННЯ ЗМІСТУ ТА ФОРМУВАННЯ ПРОФІЛІВ

Анотація.

Автор статті акцентує на двох основних напрямках профільного навчання: академічному та професійному, які дозволяють учням орієнтуватися на подальше навчання або професійну діяльність. Розглянуто питання індивідуалізації навчання, що забезпечує відповідність освітнього процесу здібностям та інтересам учнів. Також проаналізовано внесок таких науковців, як В. Кремень, О. Топузов, Т. Засекіна та ін., які запропонували нові підходи до конструювання змісту профільної освіти. Наголошено на важливості збалансованості між обов'язковим загальноосвітнім ядром і варіативним змістом, що дає змогу реалізувати профільне навчання на високому рівні. Здійснено спробу моделювання профілів навчання академічного та професійного спрямування, наведено відповідні приклади.

Ключові слова: профільна середня освіта; академічне та професійне спрямування; державний стандарт; освітні галузі; формування профілів.

Сучасна система освіти України перебуває в процесі реформування. Однією з ключових її складових є розвиток профільної середньої освіти. Цей етап, що передуює вступу до закладів вищої освіти чи виходу на ринок праці, відіграє важливу роль у формуванні компетенцій і знань, які необхідні молоді для майбутнього успішного життя. Перехід від базової середньої освіти до профільної в старших класах дає змогу учням обрати напрям навчання, який відповідає їхнім інтересам і майбутнім професійним намірам.

Засади профільного навчання в Україні закріплені у законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» і Державному стандарті профільної середньої освіти (ДСПСО) [16]. Цей стандарт набуде чинності з 01 вересня 2027 р. для здобувачів освіти, які зараз навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти. В умовах глобальних змін та інтеграції України в європейський освітній простір виникає необхідність перегляду підходів до змісту профільної середньої освіти та формування профілів навчання.

У науковій літературі проблема профільного навчання в Україні набула значної уваги дослідників, особливо в контексті освітніх реформ і впровадження Нової української школи. Останні дослідження відзначають, що профільна середня освіта має базуватися на принципах індивідуалізації та диференціації навчання, забезпечуючи кожному учневі можливість реалізувати свій потенціал і вибудовувати освітню траєкторію відповідно до власних здібностей та інтересів.

Концептуальні засади запровадження профільної середньої освіти в Україні розкрито в наукових працях В. Кременя, О. Топузова, О. Ляшенка, Ю. Мальованого та ін. Одним із ключових аспектів реформування профільної освіти є поділ її на два основні напрями – академічний і професійний. Ці напрями дають змогу більш точно враховувати потреби учнів: академічне навчання зорієнтоване на підготовку до вищої освіти, тоді як професійне – на

ринок праці. Важливим акцентом є глибока індивідуалізація навчання, що забезпечує відповідність профілю інтересам і здібностям учнів. У змісті освіти автори виділяють два складники: *загальноосвітнє ядро*, засвоєння якого є обов'язковим для всіх здобувачів профільної середньої освіти; *варіативний зміст*, засвоєння якого забезпечує поглиблене оволодіння профільно орієнтованими компетентностями [9; 11].

Дослідження Т. Засекої (2024) також є значним внеском у розробку концептуальних засад профільної освіти. Вчена проаналізувала державний стандарт профільної середньої освіти, структуру і зміст цієї освітньої ланки; запропонувала способи формування і види обов'язкових освітніх компонентів профільної середньої освіти [8].

Питанням трансформації профільної середньої освіти науковці приділили увагу на методологічному семінарі Національної академії педагогічних наук України «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації» (Київ, 4 квітня 2024 р.). Учасники обговорювали методологічні засади організації профільної освіти, розробки дидактичних моделей, змісту та технологій навчання, управління якістю, розвитку мережі закладів, підготовки працівників, які відповідатимуть сучасним вимогам і будуть здатні впроваджувати інноваційні підходи до навчання.

Науковцями відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України здійснено аналіз нормативно-правових документів, які регламентують діяльність закладів профільної середньої освіти [12]. Також особливу увагу приділено конструюванню змісту профільної освіти, пошуку балансу між інваріантним і варіативним його складниками [19].

Ведуться активні пошуки щодо структури і предметного наповнення профілів: мовно-літературного [4], математичного [3], природничого [2; 4; 10], громадянського та історичного [13; 15; 18], мистецького [1; 17] тощо.

Аналіз наукових джерел у галузі профільної середньої освіти засвідчив, що обґрунтовано методологічні та дидактичні засади профільної середньої освіти. Тривають активні пошуки щодо розроблення структури та наповнення профілів.

Актуальними залишаються проблеми розроблення змісту профільної середньої освіти, пошук балансу між його інваріантним і варіативним складниками, визначення обов'язкового для всіх загальноосвітнього ядра, систематизація підходів до формування профілів і розширення варіативності змісту для забезпечення індивідуалізації навчання, забезпечення відповідності профілів сучасним потребам.

Мета статті полягає в тому, щоб здійснити теоретичний аналіз проблеми розроблення змісту профільної середньої освіти в Україні та формування профілів навчання, змодельовати можливі варіанти формування профілів навчання академічного та професійного спрямування.

Максимально повне задоволення пізнавальних інтересів та освітніх потреб здобувачів освіти є одним із головних завдань профільної освіти. Це означає, що освітня система має забезпечити їм можливість опанувати зміст навчання за певним спрямуванням відповідно до їхніх потреб, інтересів, здібностей і майбутніх професійних планів.

Метою профільної середньої освіти, як зазначено у ДСПСО, є розвиток особистості здобувачів освіти, формування в них ключових компетентностей, національної та громадянської ідентичності, системи цінностей, особистісних якостей: самостійності, відповідальності, самоповаги, поваги до інших тощо [16].

Цим документом також визначено зміст і структуру профільної середньої освіти, загальний обсяг навчального навантаження (розподілений за освітніми галузями), вимоги до обов'язкових результатів навчання та організації освітнього процесу. З огляду на проблему нашого дослідження, зупинимось детальніше на питаннях змісту профільної середньої освіти та формування профілів навчання.

Зміст профільної загальної середньої освіти визначається ДСПСО, типовою освітньою програмою, типовим освітнім планом (як складником типової освітньої програми) та модельними навчальними програмами з кожного навчального предмета (або інтегрованого

курсу), розробленими на основі ДСПСО і затвердженими державними органами виконавчої влади у сфері освіти, тобто МОН України. Освітні програми закладів освіти та навчальні програми з певних освітніх компонентів (навчальних предметів, інтегрованих курсів, навчальних модулів тощо) також можуть визначати зміст профільної середньої освіти окремого закладу освіти за умови, якщо педагогічний колектив закладу освіти певним чином трансформував типову освітню програму (відповідно, типовий освітній) та модельні навчальні програми, затвердив їх у визначеному законом порядку [6; 16].

Згідно з положеннями ДСПСО, опанування здобувачами змісту профільної середньої освіти (здобуття профільної середньої освіти) можливе за двома спрямуваннями:

– *профільне навчання академічного спрямування* передбачає опанування обов'язкового змісту освіти, який визначений цим стандартом, і «поглибленого вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) із урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти»;

– *профільне навчання професійного спрямування* передбачає опанування обов'язкового змісту освіти, який визначений цим стандартом, і змісту професійних стандартів відповідно до обраної спеціалізації.

З огляду на це, освітні програми профільної середньої освіти (як для академічного, так і для професійного спрямування) мають містити обов'язковий освітній зміст і ключові орієнтири для оцінювання, визначені для всіх освітніх галузей у ДСПСО. Водночас освітні програми для академічного і професійного спрямування мають додаткові елементи: освітні програми академічного спрямування забезпечують поглиблене засвоєння змісту певних освітніх галузей; освітні програми професійного спрямування містять зміст професійних стандартів, державних освітніх стандартів із конкретних професій або стандартів фахової передвищої освіти з певних спеціальностей [7–9; 11; 16].

Одним із ключових завдань реформи профільної освіти є виокремлення в змісті освіти ядра (інваріантного складника) загальноосвітньої підготовки, яке має бути обов'язковим для реалізації всіма закладами освіти, а також формування профілів навчання. Ця проблема є дискусійною. Одні фахівці наполягають на збереженні всіх освітніх галузей попередніх рівнів, що призводить до перевантаження учнів і ускладнює задоволення їхніх індивідуальних освітніх потреб. Інші пропонують обмежити загальноосвітній компонент декількома предметами, зосереджуючись на профільному навчанні. Проте такий підхід також проблемний, оскільки профільна освіта повинна забезпечувати всебічний розвиток особистості, формуючи широкий світогляд і критичне мислення, необхідні для успіху в сучасному технологічному світі [9].

Зміст профільної середньої освіти складається з дев'яти освітніх галузей: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформативної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізичної культури. Для кожної освітньої галузі визначено мету, компетентнісний потенціал (здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності), обов'язкові результати навчання, кількість навчальних годин за циклами навчання (10-й, 11–12-й роки навчання). Освітні галузі (одна чи декілька) представлені повністю або частково є основою для формування профілів навчання [16].

На думку науковців Національної академії педагогічних наук України [9], доцільно укрупнити освітні галузі, узагальнивши їх до чотирьох напрямів:

– *мовно-літературна освіта*: українська мова, англійська мова, інші іноземні мови, мови національних меншин і корінних народів України; українська література, зарубіжна література, інтегрований курс літератури;

– *STEM освіта*: математика; біологія, фізика, хімія, астрономія, інтегрований курс природничих наук; інформатика, ІКТ у побуті, робототехніка, технології та дизайн, агротехнології, виробничі технології, технології домашнього господарства;

– *суспільно-гуманітарна освіта*: історія України, всесвітня історія, історія Європи; громадянська освіта, економіка і підприємництво, соціальна та економічна географія, інтегрований курс суспільствознавства; українська художня культура, культурологія, мистецтво (за видами), творче самовираження;

– *фізичний розвиток і безпека*: фізична культура і спорт, захист України; перша медична допомога, безпека життєдіяльності, здоровий спосіб життя.

У кожному з означених напрямів виділено *обов'язкові базові предмети*, які підлягають зовнішньому незалежному оцінюванню (ЗНО) або виконанню нормативів під час Державної підсумкової атестації (ДПА), а саме: українська та англійська мови, математика, історія України, фізична культура і спорт, захист Вітчизни. Інші предмети є *вибірковими*. Їх перелік має визначати (і за необхідності – доповнювати) заклад освіти з огляду на профіль навчання. З кожного блоку має бути обрано принаймні один предмет [9].

Зміст кожної освітньої галузі може засвоюватись як окремих навчальний предмет або як інтегрований курс (охоплює декілька галузей знань або навчальних предметів) на базовому чи поглибленому рівні. З огляду на це, постає необхідність у розробці модельних навчальних програм базового та поглибленого рівня, а відповідно – двох рівнів оцінювання здобувачів освіти [7–9].

Для ефективності профільної середньої освіти зміст має формуватись таким чином, щоб забезпечити баланс між загальною підготовкою і спеціалізацією, орієнтованою на індивідуальні потреби учнів. З огляду на це, формування обов'язкового (інваріантного) компонента змісту освіти доречно здійснювати на основі певних принципів. Зокрема такими можуть бути:

– *принцип інваріантності* – передбачає формування єдиного для всіх учнів загальноосвітнього ядра, що включає фундаментальні знання та компетентності, необхідні для всебічного розвитку особистості; сюди належать ключові дисципліни, які розвивають науковий світогляд, критичне мислення, навички комунікації та соціалізації;

– *принцип науковості* – зміст обов'язкового (інваріантного) компонента має ґрунтуватись на сучасних досягненнях науки, бути адекватним віковим особливостям учнів і забезпечувати поглиблене розуміння головних наукових закономірностей, що формують цілісну картину світу;

– *принцип гуманізації*: у процесі формування обов'язкового компонента варто приділяти увагу розвитку етичних і моральних цінностей, а також вихованню поваги до культурного та національного надбання, що сприяє соціалізації та громадянській активності учнів;

– *принцип гнучкості* – обов'язковий компонент має бути структурованим так, щоб забезпечити можливість його адаптації до різних профілів навчання, тобто бути достатньо універсальним для подальшого розширення та поглиблення в межах профільних предметів;

– *принцип компетентнісного підходу* – формування обов'язкового змісту орієнтоване на розвиток ключових компетентностей (вільного володіння державною мовою, здатністю спілкуватись іноземною мовою, математичною та компетентністю в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічною, інформаційно-комунікаційною, громадянською та соціальною), що є необхідними для успішної самореалізації в сучасному суспільстві;

– *принцип рівного доступу до освіти* – обов'язковий компонент має гарантувати рівні можливості для здобуття якісної освіти, незалежно від місця проживання, соціального статусу чи інших факторів. Це забезпечує рівний доступ до знань і компетенцій, необхідних для подальшого навчання чи професійної діяльності;

– *принцип інтеграції знань* – зміст має бути структурованим таким чином, щоб предмети доповнювали одне одного, формуючи у свідомості здобувачів освіти цілісну картину світу, де знання з різних галузей гармонійно поєднуються.

Зазначені принципи сприяють створенню обов'язкового компонента, який не лише забезпечує базову підготовку, а й створює міцний фундамент для подальшого профільного навчання та розвитку учнів.

Формування профілів навчання наразі є чи не найскладнішою проблемою, яка поки що не має остаточного розв'язання. Це питання не розкрито детально у ДСПСО [16]. Така ситуація зумовлена тим, що формування профілів навчання є складним і багатоступеневим процесом, який передбачає інтеграцію різних елементів системи освіти, врахування потреб учнів, особливостей місцевих громад і ринку праці.

Згідно з положеннями ДСПСО, профілі навчання формуються закладами освіти на основі вибору, який зробили здобувачі освіти відповідно до їхніх потреб, готовності, уподобань та інтересів і з урахуванням можливостей і потреб закладу освіти, суспільних пріоритетів. Здобувачі освіти мають право змінювати як профіль навчання, так і спрямування, а також здобувати подальшу освіту на інших рівнях [16].

Формування профілів навчання здійснюється з метою надання учням можливості спеціалізуватися в певних напрямках, які відповідають їхнім інтересам, здібностям і майбутнім професійним планам. З огляду на те, що профільна освіта має академічне та професійне спрямування, профілі в кожному спрямуванні повинні мати специфіку.

Академічне спрямування зорієнтоване на забезпечення всебічної академічної підготовки учнів для продовження навчання в закладах вищої освіти, тому профілі в цьому спрямуванні формуються на основі інтелектуальних і наукових інтересів учнів, з акцентом на поглиблене вивчення відповідних дисциплін та розвиток теоретичних знань та розширення наукового світогляду. *Обов'язковий компонент* в академічному спрямуванні охоплює базові предмети, що є необхідними для всебічного розвитку, незалежно від обраної спеціалізації. Це загальноосвітні предмети з різних галузей: математика, історія, українська мова, іноземна мова.

Вибірковий компонент забезпечує поглиблене вивчення дисциплін, пов'язаних із профілем, з-поміж яких хімія, фізика, література чи інформатика, що відповідає подальшій академічній підготовці.

Професійне спрямування орієнтоване на підготовку учнів до отримання спеціальності та подальшого працевлаштування. Воно фокусується на практичних навичках і компетентностях, які необхідні для опанування конкретних професій. Це спрямування часто передбачає проходження практики та оволодіння конкретними технологічними чи інженерними знаннями. Професійні ліцеї та заклади професійної освіти забезпечують таку підготовку. *Обов'язковий компонент* тут зберігає базову загальноосвітню підготовку, але значну частину часу присвячено вивченню професійно орієнтованих дисциплін. *Вибірковий компонент* у професійному спрямуванні містить предмети, які відповідають спеціалізації (наприклад, технології, механіка, економіка).

Як зазначалося вище, основою для формування профілів (структурування обов'язкових і вибіркових компонентів) є освітні галузі (одна або декілька). Кожна освітня галузь надає можливість поглибленого вивчення відповідних предметів, що допомагає гнучко комбінувати компоненти навчання залежно від спрямування, а також створювати індивідуальні освітні траєкторії для учнів.

Формування профілів академічного і професійного спрямування відбувається з урахуванням обов'язкових *навчальних компонентів* (навчальних предметів, інтегрованих курсів, навчального модуля), які є обов'язковими для всіх. На основі ДСПО та досвіду впровадження профільного навчання Т. Засекіна виділяє 10 таких освітніх компонентів: українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, інформатика, історія та суспільствознавство, економіка і підприємництво, мистецтво, захист України, фізична культура [8].

Спробуємо змоделювати можливі варіанти формування профілів, враховуючи спрямування (академічне/професійне), освітні галузі, обов'язкові освітні компоненти, профільні та вибіркові освітні компоненти. Приклади формування профілів академічного та професійного спрямування наведено в *таблицях 1 та 2*.

Таблиця 1

Приклади формування профілів академічного спрямування

Профіль	Мета	Обов'язкові освітні компоненти	Профільні освітні компоненти	Вибіркові освітні компоненти
Мовно-літературний	Поглиблене вивчення української та зарубіжної літератури, розвиток комунікативних навичок	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України	Зарубіжна література, риторика	Теорія літератури, культура мовлення
Лінгвістичний	Оволодіння кількома іноземними мовами та розвиток навичок перекладу і міжкультурної комунікації	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України	Друга іноземна мова, теорія перекладу	Латинська мова, порівняльне мовознавство
Фізико-математичний	Підготовка до професій, що вимагають високого рівня математичних знань та аналітичного мислення	Українська мова і література, іноземна мова, історія, природничі науки, інформатика, фізична культура, захист України	Математика, фізика	Астрономія, програмування
Біолого-хімічний	Підготовка до професій у галузі природничих наук, зокрема медицини, екології, біотехнологій	Українська мова і література, іноземна мова, математика, історія, інформатика, фізична культура, захист України	Біологія, хімія	Екологія, анатомія
Географічний	Поглиблене вивчення географії та природних ресурсів для майбутніх екологів, геологів	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України	Географія, картографія	Геоекологія, гідрологія
Історико-правовий	Підготовка до вивчення історії та правознавства для подальшого навчання у сфері юриспруденції	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, інформатика, фізична культура, захист України	Історія України, правознавство	Філософія, політологія
Соціально-економічний	Формування економічних знань та навичок управління для роботи в економічній і підприємницькій галузі	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України	Економіка, підприємництво	Фінансова грамотність, бізнес-планування
Інформаційні технології	Підготовка до роботи в галузі ІТ та програмування, розвиток навичок комп'ютерної грамотності	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, фізична культура, захист України	Інформатика, основи програмування	Робототехніка, вебдизайн
Мистецький	Розвиток творчих здібностей, підготовка до професій у сфері образотворчого мистецтва та дизайну	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України	Мистецтво, історія мистецтв	Дизайн, основи живопису

Як бачимо, профілі академічного спрямування зорієнтовані на підготовку учнів за різними академічними напрямками до подальшого навчання у вишах, з акцентом на поглиблене вивчення профільних дисциплін і розвиток академічних знань. Базові предмети залишаються незмінними, але обираються поглиблені дисципліни відповідно до профілю.

Таблиця 2

Приклади формування профілів професійного спрямування

Профіль	Мета	Обов'язкові базові предмети	Профільні предмети	Вибіркові предмети
Технологічний профіль	Підготовка до роботи в галузі технологій, інженерії та виробництва	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво	Технології виробництва, основи інженерії	Мехатроніка, електроніка
Агроекологічний профіль	Формування професійних компетенцій для роботи в аграрному секторі та екологічній діяльності	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво	Агроекологія, основи сільського господарства	Географія, біологія
Інформаційні технології	Підготовка до роботи в IT-сфері, програмуванні та розробці програмного забезпечення	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво, інформатика	Програмування, мережеві технології	Кібербезпека, графічний дизайн
Медичний профіль	Підготовка до професій в галузі охорони здоров'я та медицини	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво	Основи медичних наук, анатомія людини	Психологія, фармакологія
Будівельний профіль	Підготовка до роботи в будівельних спеціальностях та архітектурі	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво	Будівельні технології, архітектура	Геодезія, матеріалознавство
Транспортний профіль	Підготовка до роботи в галузі транспортних технологій і логістики	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво	Логістика, основи транспортних систем	Географія, управління транспортом
Кулінарний профіль	Підготовка до роботи у сфері громадського харчування та ресторанного бізнесу	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво	Технологія приготування їжі, кулінарне мистецтво	Харчова хімія, основи менеджменту
Соціально-педагогічний профіль	Підготовка до роботи у сфері педагогіки, соціальної роботи та психології	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво	Педагогіка, соціологія	Психологія, методика навчання
Мистецько-дизайнерський профіль	Підготовка до роботи в галузі дизайну та образотворчого мистецтва	Українська мова і література, іноземна мова, математика, природничі науки, історія, інформатика, фізична культура, захист України, економіка і підприємництво	Дизайн, основи образотворчого мистецтва	Моделювання, історія мистецтва

Як бачимо, профілі професійного спрямування фокусуються на практичних навичках і професійній підготовці, що допомагає учням швидко адаптуватися до ринку праці. Обов'язкові освітні компоненти забезпечують загальну освіту, а профільні дисципліни спрямовані на професійні компетенції.

Таким чином, різні профілі можуть мати спільну базу обов'язкових освітніх компонентів, але відрізнятися за глибиною та специфікою профільних та вибіркового компонентів, що відповідають академічному чи професійному спрямуванню.

Таким чином, проведені дослідження підтверджують важливість профільної освіти як ключового етапу в реформуванні системи середньої освіти в Україні. Зміст профільної середньої освіти має відповідати сучасним освітнім потребам і викликам, інтегруючи інваріантний і варіативний компоненти для забезпечення індивідуалізованого підходу до навчання. Така структура освіти дає учням змогу обирати академічне чи професійне спрямування залежно від їхніх інтересів і планів на майбутнє.

Аналіз наукових джерел підтвердив, що окреслені методологічні засади профільної освіти потребують подальшої розробки, зокрема щодо оптимізації змісту освітніх галузей та балансу між загальноосвітньою і спеціалізованою підготовкою. Питання систематизації підходів до формування профілів, їх відповідності сучасним потребам та розширення варіативності навчальних програм залишаються актуальними для дослідників і практиків.

Подальші дослідження у сфері профільної середньої освіти можуть бути спрямовані на: оцінку ефективності профільної середньої освіти в підготовці до вищої освіти або професійної діяльності; вивчення механізмів адаптації профільної освіти до потреб ринку праці та сучасних соціально-економічних викликів; визначення ролі освітніх технологій у забезпеченні якісного профільного навчання тощо.

Ці напрями дають змогу побудувати ефективну систему профільної середньої освіти, що буде сприяти реалізації потенціалу кожного здобувача.

Використані літературні джерела

1. *Алексєєва С. В.* Особливості здобуття профільної середньої спеціалізованої освіти мистецького спрямування / С. В. Алексєєва // Компетентісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: збірник тез IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 21 берез. 2024 р.). – Київ : Освіта, 2024. – С. 7–10.

2. *Ващенко Л. С.* Профільне навчання біології у закладах загальної середньої освіти: статистичні характеристики / Л. С. Ващенко // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засєкіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 69–73.

3. *Васильєва Д. В.* Навчання математики у профільній середній освіті / Д. В. Васильєва // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засєкіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 108–111.

4. *Головко М. В.* Особливості формування та реалізації курсів фізики базового та профільного рівнів Нової української школи / М. В. Головко // Проблеми сучасного підручника. – 2024. – № 32. – С. 51–65.

5. *Горошкіна О. М.* До проблеми відбору змісту навчання української мови в умовах профільної диференціації / О. М. Горошкіна // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засєкіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 112–114.

6. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463-IX. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

7. *Засєкіна Т. М.* Концептуальні засади розроблення модельних навчальних програм для профільної освіти: наукова доповідь на методологічному семінарі «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації» / Т. М. Засєкіна. – 2024.

8. Засекіна Т. М. Формування обов'язкових освітніх компонентів профільної середньої освіти / Т. М. Засекіна // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засекіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 36–39.
9. Кремень В. Г. та ін. Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи / В. Г. Кремень, О. М. Топузов, О. І. Ляшенко, Ю. І. Мальований, Т. М. Засекіна // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2023. – № 5. – С. 1–8.
10. Лашевська Г. А. Хімічний складник профільної середньої освіти / Г. А. Лашевська // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засекіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 104–107.
11. Ляшенко О. І. Шляхи реалізації профільної середньої освіти в умовах реформування української школи / О. І. Ляшенко // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засекіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 10–15.
12. Малихін О. В. Нормативно-правове забезпечення профільної середньої освіти / О. В. Малихін, Н. О. Арістова, І. Л. Ліпчевська // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засекіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 88–94.
13. Мороз П. В. Особливості дослідницької діяльності учнів з історії у профільній школі / П. В. Мороз // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засекіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 119–123.
14. Мороз П. В. Формування змісту освітніх компонентів громадянської та історичної освітньої галузі профільної середньої освіти / П. В. Мороз // Проблеми сучасного підручника. – 2024. – Вип. 32. – URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/719/824>.
15. Пометун О. І. До питання структури й предметного наповнення профілів навчання громадянської та історичної освітньої галузі / О. І. Пометун, Т. О. Ремех // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засекіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 60–64.
16. Про затвердження державного стандарту профільної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 лип. 2024 р. № 851. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724>.
17. Рагозіна В. В. Військово-патріотична складова навчання мистецтва у закладах профільної середньої освіти / В. В. Рагозіна // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засекіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 155–158.
18. Рябовол Л. Т. Формування правознавчого складника змісту громадянської освіти в профільних класах академічного спрямування / Л. Т. Рябовол, Т. О. Ремех // Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів методологічного семінару (Київ, 4 квіт. 2024 р.) / за заг. ред. О. І. Ляшенко, Т. М. Засекіної, Ю. І. Мальованого, С. Г. Литвинової, А. В. Малиношевської. – Київ : Освіта, 2024. – С. 131–133.
19. Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект: кол. монографія [авт. кол.: Г. О. Васківська, В. І. Кизенко, С. В. Косянчук, О. В. Барановська, та інші.] ; за наук. ред. Г. О. Васківської. – Київ, 2018. – 260 с.

References

1. Aliksieieva, S. V. (2024). Osoblyvosti zdobuttia profilnoi serednoi spetsializovanoi osvity mystetskooho spriamuvannia [Peculiarities of obtaining profile secondary specialized education in artistic direction].

Kompetentnisno oriientovane navchannia: vyklyky ta perspektyvy: IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (Kyiv, 21 berez. 2024 r.) – Competency-oriented learning: challenges and prospects: 4th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv, March 21, 2024). Kyiv, P. 7–10. [in Ukrainian].

2. Vaschenko, L. S. (2024). Profilne navchannia biolohii u zakladakh zahalnoi serednoi osvity: statystychni kharakterystyky [Profile-based teaching of biology in institutions of general secondary education: statistical characteristics]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024).* Kyiv, P. 69–73. [in Ukrainian].

3. Vasyliieva, D. V. (2024). Navchannia matematyky u profilnii serednii osviti [Teaching mathematics in specialized secondary education]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024).* Kyiv. P. 108–111. [in Ukrainian].

4. Holovko, M. V. (2024). Osoblyvosti formuvannia ta realizatsii kursiv fizyky bazovoho ta profilnoho rivniv Novoi ukrainskoi shkoly [Peculiarities of the formation and implementation of physics courses at the basic and specialized levels of the New Ukrainian School]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of a modern textbook.* No. 32. P. 51–65. [in Ukrainian].

5. Horoshkina, O. M. (2024). Do problemy vidboru zmistu navchannia ukrainskoi movy v umovakh profilnoi dyferentsiatsii [To the problem of selecting the content of Ukrainian language learning in conditions of profile differentiation]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024).* Kyiv. P. 112–114. [in Ukrainian].

6. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu : Zakon Ukrainy vid 16 sich. 2020 r. № 463-IX [On complete general secondary education: Law of Ukraine dated January 16, 2020 No. 463-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].

7. Zasiiekina, T. M. (2024). Kontseptualni zasady rozroblennia modelnykh navchalnykh prohram dlia profilnoi osvity: naukova dopovid na metodolohichnomu seminari «Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii [Conceptual principles of developing model curricula for specialized education: scientific report at the methodological seminar «Professional secondary education: challenges and ways of implementation]. [in Ukrainian].

8. Zasiiekina, T. M. (2024). Formuvannia oboviazkovykh osvitnikh komponentiv profilnoi serednoi osvity [Formation of mandatory educational components of specialized secondary education]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024).* Kyiv. P. 36–39. [in Ukrainian].

9. Kremen, V. H., Topuzov, O. M., Liashenko, O. I., Malovanyi, Yu. I., & Zasiiekina, T. M. (2023). Profilna serednia osvita: kontseptualni zasady dlia Novoi ukrainskoi shkoly [Profile secondary education: conceptual foundations for the New Ukrainian school]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.* No. 5. P. 1–8. [in Ukrainian].

10. Lashevska, H. A. (2024). Khimichni skladnyk profilnoi serednoi osvity [Chemical component of specialized secondary education]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024).* Kyiv. P. 104–107. [in Ukrainian].

11. Liashenko, O. I. (2024). Shliakhy realizatsii profilnoi serednoi osvity v umovakh reformuvannia ukrainskoi shkoly [Ways of implementing specialized secondary education in the conditions of Ukrainian school reform]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024).* Kyiv. P. 10–15. [in Ukrainian].

12. Malykhin, O. V., Aristova, N. O., & Lipchevska, I. L. (2024). Normatyvno-pravove zabezpechennia profilnoi serednoi osvity [Normative and legal provision of specialized secondary education]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary*

education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024). Kyiv. P. 88–94. [in Ukrainian].

13. Moroz, P. V. (2024). Osoblyvosti doslidnytskoi diialnosti uchniv z istorii u profilnii shkoli [Peculiarities of the research activity of students in history in a specialized school]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024)*. Kyiv. P. 119–123. [in Ukrainian].

14. Moroz, P. V. (2024). Formuvannia zmistu osvitnikh komponentiv hromadianskoi ta istorychnoi osvitnoi haluzi profilnoi serednoi osvity [Formation of the content of educational components of the civic and historical educational branch of specialized secondary education]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of a modern textbook*. Vol. 32. Retrieved from: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/719/824>. [in Ukrainian].

15. Pometun, O. I., & Remekh, T. O. (2024). Do pytannia struktury y predmetnoho napovnennia profiliv navchannia hromadianskoi ta istorychnoi osvitnoi haluzi [To the question of the structure and subject content of learning profiles in the civic and historical educational field]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024)*. Kyiv. P. 60–64. [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia derzhavnoho standartu profilnoi serednoi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 lyp. 2024 r. № 851 [On the approval of the state standard of specialized secondary education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 25 2024 No. 851]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724>. [in Ukrainian].

17. Rahozina, V. V., Viiskovo-patriotychna ckladova navchannia mystetstva u zakladakh profilnoi serednoi osvity [Military-patriotic teaching of art in institutions of specialized secondary education]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024)*. Kyiv. P. 155–158. [in Ukrainian].

18. Riabovol, L. T., & Remekh, T. O., Formuvannia pravoznavchoho skladnyka zmistu hromadianskoi osvity v profilnykh klasakh akademichnoho spriamuvannia [Formation of the legal component of the content of civic education in profile classes of academic direction]. *Profilna serednia osvita: vyklyky i shliakhy realizatsii: metodolohichni seminar (Kyiv, 4 kvitnya 2024 r.) – Profile-based secondary education: challenges and ways of implementation: methodological seminar (Kyiv, April 4, 2024)*. Kyiv. P. 131–133. [in Ukrainian].

19. Vaskivska H. O., Kyzenko V. I., Kosianchuk S. V., Baranovska O. V., et al. (2018). Formuvannia zmistu profilnoho navchannia: teoretyko-metodolohichni aspekt [Formation of the content of specialized training: theoretical and methodological aspect]. Kyiv, 260 p. [in Ukrainian].

Shelestova Liudmyla

SPECIALIZED SECONDARY EDUCATION IN UKRAINE: BUILDING OF CONTENT AND FORMATION OF PROFILES

Summary.

The modern education system of Ukraine is undergoing a reform process, with the development of specialized secondary education being one of its key directions. This stage plays a crucial role in preparing young people for adult life, particularly for admission to higher education institutions or entry into the labor market. Specialized secondary education aims to develop key competencies and knowledge that are essential for future success. Both scholars and practitioners are paying special attention to the study and formation of the content of this education. The article highlights the fundamental principles of specialized education, as outlined in several normative documents, including the Laws of Ukraine “On Education”, “On Complete General Secondary Education”, and the State Standard of Specialized Secondary Education (SSSSE), which is planned for implementation in 2027. These documents define the main directions for the future development of the secondary school system.

Particular attention in the article is given to the theoretical analysis of the problem of developing the content of specialized secondary education and the formation of study profiles. Specialized education envisions two main models: academic and vocational, each with its specific features and objectives. The academic model is

designed for students who plan to continue their studies in higher education institutions, while the vocational model is aimed at those seeking to acquire a profession and start working immediately after graduation. In this way, specialized education enables students to make an informed choice about their future path while still in school.

An important aspect of specialized education is the individualization of the learning process, ensuring that the educational process aligns with each student's abilities and interests. This enhances motivation for learning and ensures quality preparation in various directions based on personal needs. The article examines the impact of modern approaches to the individualization of the educational process on the quality of specialized education.

The author also analyzes the contributions of Ukrainian scholars, including V. Kremen, O. Topuzov, T. Zasekina, and others, who are actively working on developing new methodological approaches to building the content of specialized secondary education. Their research, in particular, contributes to a better understanding of the balance between the mandatory core curriculum and the variable component. The latter provides for a differentiated approach to learning, allowing students to fully realize their talents and prepare for future professional challenges. The article emphasizes that this balance is a necessary condition for implementing specialized education at a high level.

Thus, specialized secondary education in Ukraine is an important link in the educational system, enabling young people to make informed decisions regarding their future professional or academic paths.

Keywords: specialized secondary education; academic and professional direction; state standard; educational fields; formation of profiles.

Стаття надійшла до редколегії 11 жовтня 2024 року

УДК 159.92

DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2024-2\(33\)-18-26](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2024-2(33)-18-26)

Milenina Milena,
Kyiv, Ukraine

 <https://orcid.org/0000-0002-7320-3453>

Topuzova Alla,
Kyiv, Ukraine

 <https://orcid.org/0009-0004-5934-944X>

GROUP WORK FOR STABILIZING PSYCHO-EMOTIONAL STATES AND PREVENTING NEUROTIC AND PSYCHOPATHIC DISORDERS IN HIGH SCHOOL STUDENTS

Summary.

The state of war presents society with serious challenges that require prompt and comprehensive solutions. However, ensuring quality education, particularly for gifted students, remains one of the key priorities. The authors of the article propose a scientific approach to addressing this issue, which encompasses a range of psychological and pedagogical methods and practices.

The development of gifted students at any point in history demands flexibility and consideration of their unique needs and specific circumstances. It is essential to provide them with support, resources, and tools that facilitate the realization of their potential and enable them to achieve success even in challenging conditions. The article presents psychological intervention methods and other approaches that help foster the abilities of gifted children and maintain their emotional well-being.

Giftedness encompasses both intellectual abilities and the capacity for stable and effective social interaction, grounded in harmonious psychological states. However, prolonged exposure to stressful conditions, such as